

УДК 332.12

О. Коломицева

O. Kolomytseva

**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА
ПРОМИСЛОВО-ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ****THE ECONOMIC NATURE AND STRUCTURE
OF THE INDUSTRIAL-PRODUCTIVE POTENTIAL OF THE REGION**

В статті досліджено теоретичні основи виробничого потенціалу підприємств регіону, розглянуто особливості пояснення в економічній літературі поняття «виробничий потенціал». Конкретизовано сутність поняття виробничого потенціалу регіону, визначено його складові, ключові фактори формування, використання і критерії оцінювання на основі системної концепції. Обґрунтовано системний підхід до формування виробничого потенціалу промислового підприємства. Здійснено класифікацію ресурсів регіону, як складової виробничого потенціалу. Запропоновано використання процесу кількісної оцінки для відновлення виробничого потенціалу, що необхідно для здійснення аналізу ефективності використання виробничого потенціалу і встановлення його належного рівня.

Ключові слова: потенціал, економічний потенціал, виробничий потенціал, виробничий потенціал регіону, фактори виробничого потенціалу.

В статье исследованы теоретические основы производственного потенциала предприятий региона, рассмотрены особенности объяснения в экономической литературе понятия «производственный потенциал». Конкретизирована сущность понятия производственного потенциала региона, определен его состав, ключевые факторы формирования, использование и критерии оценивания на основе системной концепции. Обоснован системный подход к формированию производственного потенциала промышленного предприятия. Осуществлена классификация ресурсов региона, как составляющей производственного потенциала. Предложено использование процесса количественной оценки для восстановления производственного потенциала, который необходим для осуществления анализа эффективности использования производственного потенциала и установление его надлежащего уровня.

Ключевые слова: потенциал, экономический потенциал, производственный потенциал предприятия, производственный потенциал региона, факторы производственного потенциала.

In the article the theoretical foundations of the production potential of the companies of the region are studied, the peculiarities of explanation in the economic literature of the concept of «production potential» are reviewed. The essence of the concept of productive potential is concretized, its components, key factors of the formation, usage and evaluation criteria based on the system concept are defined. Systematic approach to building of productive capacity of industrial enterprise is grounded. Classification of resources in the region as a part of the production capacity is made. The use of quantitative assessment process to restore production capacity, it is necessary to analyze the efficiency of utilization of productive capacity and establish its proper level.

Keywords: potential, economic potential production potential production potential of the region, the factors of production potential.

Актуальність проблеми. Сучасний стан економіки й тенденції економічних перетворень в Україні викликають необхідність використання якісно нового підходу до управління виробничими можливостями регіону для досягнення стійкого розвитку. Недолік інформації про кількісні та якісні характеристики виробничого потенціалу ускладнює формування стратегії розвитку економічної системи, а, отже, знижує можливості її сталого зростання.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню різноманітних аспектів виробничого потенціалу підприємства присвячено праці О. Федоніна, О. Анчишкіна, О. Ареф'євої, Ю. Кіндзерського, А. Архангельського, Л. Абалкіна, І. Должанського, О. Добикіна, І. Дежкіна, Т. Загорної, І. Репіної, І. Лукінова, З. Герасимчук, Н. Ігнатенко, О. Олексюка, Ф. Євдокімова та ін.

Незважаючи на безліч робіт, присвячених дослідженню категорії «виробничий потенціал», серед вчених-економістів досі немає єдиної думки з приводу визначення її сутності, структури та мето-

дів оцінки. Крім того, вчені, фахівці та практичні працівники по-різному окреслюють межі даного поняття, вкладають в нього різне смислове навантаження, а іноді замінюють цю категорію іншими (наприклад, поняттями «промисловий потенціал», «виробнича потужність»), вважаючи їх синонімами. Ймовірно, це можна пояснити невизначеністю самого поняття «потенціал» стосовно до економічної сфери.

Метою статті є формування економічної сутності та структури виробничого потенціалу регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття «потенціал» уже досить міцно ввійшло в наукову термінологію й успішно використовується вченими в різних сферах науки і техніки. В різні періоди часу окремі автори вкладали своє бачення в категорію «потенціал», що ґрунтується на певних ознаках та властивостях. Узагальнення досліджень авторів щодо трактувань поняття «потенціал» дало змогу нам виділити такі його особливості, як:

- ресурсні можливості економіки для здійснення економічного зростання;
- сукупність ресурсів, які набирають форми факторів виробництва;
- узагальнену характеристику ресурсів;
- засоби, запаси, джерела які можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети та розв'язання завдань;
- сукупність ресурсів виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства;
- максимально можлива сукупність альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства у певному середовищі господарювання та ін. [1, с. 211–213; 2, с. 118–123].

Широке трактування змісту терміна дозволяє застосувати його до різних галузей науки і діяльності людини в залежності від того, про яку силу, засоби, запаси йде мова. У роботах присвячених дослідженням теорії потенціалів, застосовують широкий клас визначень потенціалу, серед яких: народно-господарський потенціал; економічний потенціал; оборонний потенціал; інтелектуальний потенціал; природно-ресурсний потенціал; науково-технічний потенціал; кадровий потенціал; виробничий потенціал; будівельний потенціал; сільськогосподарський потенціал; потенціал інфраструктури; інформаційний потенціал; організаційний потенціал; потенціал соціального розвитку; потенціал продуктивних сил і виробничих відносин та ін.

У широкому науковому вжитку серед економістів поняття «потенціал» стало використовуватися в кінці 70-х – початку 80-х років ХХ століття. Саме в цей період з'явилися публікації, автори яких розглядали різні аспекти цього поняття. При цьому більша частина дослідників в якості основних елементів аналізованого поняття виділяла наявність ресурсної складової та потенційну можливість її використання.

Аналіз багатьох публікацій показав, що більшість дослідників трактують поняття «виробничий потенціал» аналогічно поняттю «економічний потенціал», а саме як розмір ресурсів, що забезпечують виробничу діяльність, починаючи зі стадії науково-дослідних робіт і закінчуючи передачею продукції у сферу практичного використання. Однак такий підхід, по-перше, дозволяє відбити тільки одну зі сторін виробничого потенціалу – його ресурсне забезпечення, що є не цілком прийнятним і не відбиває призначення і суті виробничого потенціалу; по-друге, стадія науково-дослідних робіт не входить у виробничу діяльність, а є структурним елементом науково-технічної діяльності, а це відповідно призводить до змішання понять «виробничий» і «науково-технічний» потенціал.

Досліджуючи визначення, дані сучасними авторами економічної сутності виробничого потенціалу, можна побачити наявну на сьогодні диференційованість даної категорії, що свідчить про її складну внутрішню структуру, специфічний зміст, особливі умови взаємодії визначальних факторів. Інтерес у цьому сенсі викликає виконана Н. Т. Ігнатенко і С. Н. Руденко класифікація визначень терміна «потенціал», що зустрічаються у вітчизняній науковій літературі: у 42 % випадків смислове значення терміна «потенціал» асоціюється з сукупністю природних умов і ресурсів (багатств), можливостей, запасів, коштів, цінностей; у 18 % – з потужністю виробництва, фондів, багатств, ресурсів країни (регіону); у 16% – з ресурсними, економічними, природними можливостями; у 8 % – зі здатністю продуктивних сил досягти певного ефекту [3].

Іншими словами, можна виділити два підходи до визначення поняття «потенціал». Перший – коли потенціал пов'язують з сукупністю ресурсів, засобів, запасів, тобто з об'єктивними параметрами господарської діяльності, другий – коли потенціал пов'язують з існуючими можливостями, здібностями продуктивних сил суспільства.

Що стосується виробничого потенціалу галузі, то тут також існують різні підходи до його визначення.

Згідно з першим, виробничий потенціал розглядається як сукупність ресурсів без врахування їх взаємозв'язку і участі в процесі виробництва. Наприклад, Л. В. Абалкин вважає, що потенціал – це узагальнена, збірна характеристика ресурсів [3, с. 155]. Лукінов І., Онищенко А., Пасхавер Б. визначають виробничий потенціал як «кількість і якість ресурсів, якими володіє та чи інша господарська система» [4]. Черніков Д. А. пише про те, що виробничий потенціал характеризується «сукупністю ресурсів без врахування реальних взаємозв'язків, які складаються в процесі виробництва» [5].

Прихильників цієї ресурсної позиції можна критикувати за спрощений, вузький підхід до визначення категорії «виробничий потенціал», оскільки будь-яка виробнича система – це не просто набір різного виду ресурсів, а саме їх взаємодія. І тільки завдяки такій взаємодії формується необхідний результат: створюється продукт, що досягається певний економічний ефект.

Особливість другої позиції полягає у трактуванні виробничого потенціалу як сукупності спільно функціонуючих ресурсів, що володіють здатністю виробляти певну кількість матеріальних благ. Наприклад, З. В. Герасимчук вважає, що виробничий потенціал являє собою «сукупність спільно функціонуючих ресурсів, що володіють здатністю виробляти певний обсяг продукції» [6, с. 78–81].

Крім розглянутих вище підходів до визначення категорії виробничого потенціалу, можна відзначити також результативний підхід. Його суть полягає у визначенні виробничого потенціалу як потенційного економічного результату (обсяг випуску продукції, прибуток, показники ефективності використання виробничих ресурсів, робочого часу та ін). Результативний підхід також може бути піддано обґрунтованій критиці, оскільки він може спричинити хибну оцінку виробничого потенціалу. Відомо, що в період економічного спаду ділова активність падає, і масштаби виробництва також скорочуються в результаті неповного залучення наявних ресурсів. Таким чином, визначаючи виробничий потенціал будь-якої господарської системи на цій фазі економічного циклу, можна знизити її потенційні можливості.

Ще одна точка зору полягає в тому, що виробничий потенціал характеризує виробничі можливості економічної системи. Так А. Д. Шеремет пише: «Під виробничим потенціалом підприємства розуміється максимально можливий випуск продукції за якістю і кількістю в умовах найбільш ефективного використання всіх засобів виробництва і праці» [7, с. 156]. При цьому максимально можливий – означає при досягнутому і наміченому рівні техніки і технології, а також при повному використанні обладнання, при передових формах організації виробництва і стимулювання праці. А на відміну від виробничої потужності виробничий потенціал підприємства характеризується оптимальним в конкретних умовах науково-технічного прогресу використанням всіх виробничих ресурсів як ті, що застосовуються, так і ті, що споживаються. У свою чергу, слід зазначити, що сукупний резерв підвищення ефективності виробництва в організаціях характеризується різницею між виробничим потенціалом і досягнутим рівнем випуску продукції.

В залежності від масштабів господарської системи розрізняються виробничі потенціали народного господарства, галузі, регіону, підприємства (об'єднання). У виробничий потенціал країни і будь-якого іншого регіону слід включати: промисловий потенціал, сільськогосподарський потенціал, потенціал інших галузей, прирівняних до виробничої сфери, і будівельний потенціал.

З цього можна зробити висновок про те, що виробничий потенціал різних рівнів господарювання відрізняється один від одного розмірами відособлення ресурсів, які в свою чергу визначаються такими особливостями виробничих систем, як масштабність, характер замкнутості та особливості діяльності. Від цього залежить не тільки величина виробничого потенціалу, але і його структура ресурсів, а також динамічність та рухливість останньої.

Виробничий потенціал регіону формується і оцінюється з двох принципових позицій:

– оцінка регіону з точки зору організації більш високого порядку, тобто економічний потенціал конкретного регіону оцінюється на міжрегіональному або державному рівні, де регіон представляється як базовий елемент, що становить промисловий комплекс країни в цілому;

– оцінка потенціалу регіону представлена як інтегральна оцінка потенціалів регіональних суб'єктів промислового виробництва, які в сукупності своїй становлять потенціал регіону в цілому. Така двостороння оцінка промислово-виробничого потенціалу регіону необхідна для визначення положення регіону серед інших, його конкурентоспроможності, а також для оцінки його потенціалу з точки зору можливості його зростання, структури та економічного змісту.

Таким чином, можна визначити, що утворюються два рівні оцінки потенціалу регіону: перший – якісна оцінка регіону на міжрегіональному рівні, заснована на інтегральних оцінках регіону щодо інших регіонів, що визначають його стан в конкретний момент часу і виражаються у відносних бальних оцінках; другий – кількісна оцінка, що визначає динаміку стану основних оцінних параметрів.

рів промислово-виробничого потенціалу регіону, що характеризують його можливості, слабкі і сильні сторони.

Під структурою виробничого потенціалу ми розуміємо розташування і супідрядність елементів виробничого потенціалу в просторі. Ієрархічність як форма вираження виробничого потенціалу необхідна, так як сутність потенціалу орієнтована на досягнення конкретної мети, яка відображається його зовнішньою оцінкою, в якій різні елементи потенціалу мають неоднакове відношення до мети, що властиво різним соціально-виробничих систем.

Таким чином, сутність виробничого потенціалу при визначенні його структури зводиться до представлення досліджуваного потенціалу як підсистеми виробничо-економічної системи регіону, що дозволяє представляти його як системний об'єкт і використовувати правила і принципи системного підходу. Щодо структури (або видів) потенціалу також існує величезна кількість думок. Наприклад, Ігнатенко Н. Р. [8, с. 18] використовує поняття «сукупний ресурсний потенціал», в склад якого включає:

- потенціал земельних ресурсів сільського господарства;
- потенціал лісових ресурсів;
- потенціал ресурсів тваринного світу;
- потенціал земельних ресурсів урбанізованих територій;
- потенціал водних ресурсів;
- потенціал мінерально-сировинних ресурсів;
- трудовий потенціал населення;
- фондний потенціал;
- потенціал ресурсів інтелектуальної діяльності.

Виробничий потенціал регіонів має складну структуру. Нами пропонується розглядати структуру виробничого потенціалу з позицій галузевого і функціонального поділу.

Галузевий структурний аналіз виробничого потенціалу регіонів дозволяє виділити потенціал видобутку корисних копалин, потенціал обробних виробництв, потенціал виробництва і розподілу електроенергії, газу та гарячої води, потенціал сільського господарства, мисливства та лісового господарства, потенціал будівництва. Виходячи з вищесказаного, питання структури, характеристики і оцінки виробничого потенціалу регіонів зводяться до дослідження виробничого потенціалу за видами економічної діяльності у сфері матеріального виробництва в рамках єдиного регіону.

Разом з тим, визначаючи сутність виробничого потенціалу регіону, слід мати на увазі, що він не може бути визначений як сума виробничих потенціалів зазначених вище видів економічної діяльності. Потенціали будь-якого рівня (національного господарства, регіону, галузі чи окремого підприємства) не функціонують відірвано, ізольовано один від одного, спостерігається взаємодія потенціалів різних рівнів, що призводить до збільшення потенціалу вищої за ієрархією системи.

Промислово-виробничий потенціал динамічний, він постійно розвивається як в кількісному, так і якісному відношенні. Зі зміною матеріально - технічної бази здійснюється абсолютний ріст ресурсів матеріального виробництва і поліпшення їх якісних характеристик: продуктивності виробничих фондів, кваліфікації працівників, зміни якості корисних копалин, земельних, лісових і водних ресурсів. Тому центральним питанням є визначення функціональної структури виробничого потенціалу, що розкриває склад і співвідношення виробничих ресурсів.

На нашу думку, при розгляді функціональної структури виробничого потенціалу регіонів слід виділити два ієрархічних рівня. До першого, кількісного рівня слід віднести фондний, трудовий і природний потенціали видів економічної діяльності регіонів, які є основоположними структуроутворюючими елементами виробничого потенціалу території. До другого, якісного рівня відноситься інноваційний потенціал, як джерело якісних перетворень кількісних характеристик виробничого потенціалу регіонів. Основний зміст інновацій виражається у вивільненні трудових, виробничих і природних ресурсів, що призводить до інтенсивного зростання виробничого потенціалу.

Величина виробничого потенціалу регіону залежить від забезпеченості підприємств, розміщених на його території, робочою силою, а також матеріально-сировинними та паливно-енергетичними ресурсами. Мається на увазі задоволення потреби в ресурсах, розрахованої за прогресивними, технічно обґрунтованими нормами витрат живої і уречевленої праці на виконання виробничих програм підприємств, що забезпечують повне використання їх виробничих потужностей.

На наш погляд складовими елементами виробничого потенціалу є:

1. потенціал виробничих фондів;
2. трудовий потенціал;
3. інноваційний потенціал;
4. природний потенціал.

Поняття потенціалу та ресурсу досить близькі за сутністю і змістом. На нашу думку, не всі ресурси, якими володіє регіон, можна використовувати у складі потенціалу регіону. Ресурси регіону володіють безліччю властивостей, як позитивних, так і негативних. І прирощення до промислового потенціалу можливі лише в тому випадку, коли вони несуть в собі потенційну сприйнятливість, придатність до історично сформованих особливостей промислового виробництва регіону. Дана застосовність розглядається виходячи з сукупності цілей і зовнішньої оцінки потенціалу регіону з точки зору його конкурентоспроможності.

Таким чином, всі ресурси регіону можна підрозділити на три групи:

а) прямо індуковані які використовуються у промисловому виробництві і вносяться безпосередньо в оцінку промислово-виробничого потенціалу;

б) опосередковано індуковані – ресурси, які не затребувані в поточному періоді, але їх можна використовувати в існуючих виробничих процесах. Вони відносяться до оцінки виробничого потенціалу з урахуванням коефіцієнта чутливості або придатності;

в) ресурси, не затребувані в процесі промислового виробництва і не використовувані в розрахунку або оцінці промислово-виробничого потенціалу.

Серед факторів, що впливають на рівень використання виробничого потенціалу регіону, центральне місце займають ті, які визначають рівень використання виробничих потужностей його підприємств. Фактори, що сприяють поліпшенню використання виробничих потужностей, знаходять своє кількісне вираження у співвідношенні часу роботи і втрат часу при використанні потенційної можливості підприємства у плановому періоді на випуск продукції, іншими словами, вони охоплюють область організації функціонування засобів праці в часі. Більш повному використанню виробничих потужностей сприяє скорочення часу непродуктивної роботи устаткування.

Фактори, що впливають на рівень використання тієї частини виробничого потенціалу регіону, яка залежить від виробничих можливостей живого праці та матеріально-енергетичних ресурсів (на окремих підприємствах) в порівнянні з виробничими можливостями засобів праці, обумовлених виробничою потужністю, можна підрозділити на дві групи: регіонального характеру та внутрішні.

У першій групі факторів (регіонального характеру) основними є:

- повна або часткова передача іншим підприємствам регіону, що утворилася на окремих підприємствах (за причинами матеріально-технічного постачання або з внутрішніх причин, залежних від них самих) певного надлишку трудових і матеріальних ресурсів над потребою в них для успішного виконання планової виробничої програми, яка дає максимальне навантаження на існуючу виробничу потужність;
- раціональне використання підприємствами-одержувачами ресурсів для нарощення свого виробничого потенціалу, недопущення втрат цих ресурсів;
- розвиток кооперації по використанню некомплектних резервів виробничих потужностей між підприємствами регіону з метою використання зазначеного надлишку матеріальних і трудових ресурсів для нарощування регіонального виробничого потенціалу.

Факторами внутрішнього характеру (діють всередині підприємств) є:

- повне (без втрат) і раціональне використання надлишку ресурсів для нарощування виробничого потенціалу підприємства;
- мобілізація з цією метою некомплектних резервів виробничих потужностей окремих підрозділів підприємства;
- здійснення у разі необхідності деякого нарощування пропускнув спроможності окремих ланок підприємства (дільниць, груп устаткування) для максимального використання наявних можливостей збільшення його виробничого потенціалу.

Перераховані фактори впливають на рівень використання виробничого потенціалу регіону. Більшість з них охоплюють заходи, пов'язані з використанням резервів, що мають організаційний характер, і не вимагають значних капітальних вкладень в основне виробництво. В даній класифікації фактори представлені в узагальненому вигляді. Однак це не виключає можливості їх диференціації, що в однаковій мірі відноситься до факторів, що впливають як на розмір, так і на ступінь використання виробничого потенціалу.

Елементи виробничого потенціалу знаходяться не тільки в тісній взаємодії, але, певною мірою, і взаємозамінні. Взаємозамінність забезпечує збереження виробничих ресурсів у результаті використання нового обладнання, передових технологій, нових методів організації управління виробництвом. Це рівноцінно зростанню величини виробничого потенціалу при загальному зниженні вартості споживаних ресурсів, що підвищує ефективність його використання і створює передумови для соціально-економічного розвитку регіонів.

На думку науковців, виробничий потенціал регіону може бути по-різному реалізований в різних умовах місця і часу. Оскільки виробничий потенціал регіону може бути реалізований лише в конкретних умовах (історичних, соціальних, економічних, правових), то розглядати виробничий потенціал поза цих умов немає сенсу. Адже від комплексу цих умов багато в чому залежать характеристики його обсягу, розміщення, ефективності використання.

Виробничий потенціал будь-якого регіону своєрідний за своєю структурою, складом, народно-господарською спрямованістю. І саме цей факт робить актуальним і доцільним дослідження виробничого потенціалу на рівні конкретного регіону.

Висновки. Визначення сутності та структури виробничого, промислово-виробничого потенціалу дозволяє давати об'єктивну теоретичну оцінку й розробляти інноваційні програми, формувати їх на реалістичній основі. Промислово-виробничий потенціал дає можливість оцінити необхідність того чи іншого виду промислової діяльності регіону в підготовці кадрів, розвитку виробничої інфраструктури, включаючи розширення комерційних взаємозв'язків, логістику закупівель та ін. Важливість і актуальність формування оцінки виробничого потенціалу регіону є незаперечними для формування національної промислової політики.

Список використаної літератури

1. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. – [2-е вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 316 с.
2. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно інноваційних трансформацій / [ред. Ю. В. Кіндзерський]. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАНУ, 2007. – 408 с.
3. Абалкин Л. И. Экономическая сущность производственного потенциала предприятий / Л. И. Абалкин. – М., 1998. – 353 с.
4. Лукинов И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. Лукинов // Вопросы экономики. – 1988. – № 1. – С. 12–21.
5. Черников Д. А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты / Д. А. Черников // Экономические науки. – 1981. – № 10. – С. 88–96.
6. Герасимчук З. В. Виробничий потенціал регіону: методика оцінки та механізми його нарощування / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ЛДТУ, 2003. – 244 с.
7. Шеремет А. Д. Теория экономического анализа : учеб. / А. Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 366 с.
8. Ігнатенко Н. Г. Природно-ресурсний потенціал. Географічний аналіз та синтез / Н. Г. Ігнатенко, В. П. Руденко. – Львів : Вища школа, 1986. – 164 с.

References

1. Fedonin, O. S., Rypina, I. M., Oleksyuk, O. I. (2006) The potential of the company: development and evaluation. 2nd ed. K. : KNEU, 316 p.
2. The industrial potential of Ukraine: problems and prospects of innovative structural transformations (2007) In : Yu. V. Kindzers'kyu. K. : In-t ekonomiky ta prohnozuvannya NANU, 408 p.
3. Abalkyn, L. Y. (1998) The economic essence of production potential of enterprise. M., 353 p.
4. Lukynov, Y. (1988) Agricultural potential: the calculation and use. Voprosy ekonomyky, 1, pp. 12–21.
5. Chernykov, D. A. (1981) Efficiency of use of productive capacity and final economic results. Ekonomycheskye nauky, 10, pp. 88–96.
6. Herasymchuk, Z. V., Koval's'ka, L. L. (2003) The production potential of the region: methods of evaluation and the mechanisms of its capacity. Luts'k : LDTU, 244 p.
7. Sheremet, A. D. (2005) Theory of economic analysis. M. : YNFRA-M, 366 p.
8. Ihnatenko, N. H., Rudenko, V. P. (1986) Natural resource potential. Geographical analysis and synthesis. L'viv : Vyshcha shkola, 164 p.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2014.

Статтю представляє д.е.н., професор О. В. Коломицева, зав. кафедри економічної кібернетики та маркетингу ЧДТУ.